

HUKUKBİLİME KÜRESEL BİR BAKIŞ: WILLIAM TWINING

A Global View of Jurisprudence: William Twining

Nadire ÖZDEMİR*

ÖZ

Bu çalışma anaakım hukuk felsefesi literatüründen ayrılan görüşlere sahip William Twining'in küresel hukuk yaklaşımını betimleyici bir şekilde tanıtmayı amaçlamaktadır. Çok mercekli, eleştirel, bağlamsal ve olguya dayalı bir bakış açısını temel alan Twining, küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorunları ele almak üzere hukukbilimin nasıl bir çerçeve sunması gerektiğini tartışmaktadır. Söz konusu çerçeve, 21. yüzyılın kendine özgü sorunlarıyla şekillenen hukuki meselelere çözüm sunmak açısından önem arz etmektedir. Çalışma Twining'in yaklaşımına ilişkin ana hatları çizmeyi amaçlamakta olup bu kapsamda yazarın üzerinde durduğu temel kavram ve esaslar belirtilecektir. Bu doğrultuda yazarın 'nerede durarak değerlendirmede bulunduğunu' açıklamaya özen gösterdiği yaklaşımı, ana akım hukukbilime yönelik eleştirileri ve bu eleştiriler doğrultusunda ortaya koyduğu küresel hukukbilim yaklaşımının temel noktaları tartışılacaktır. Twining'in, araştırmacının geçmişinin ve içinde bulunduğu konumunun, araştırdığı konuya ilişkin bakış açısını şekillendirdiğini vurgulamak üzere kullandığı "standpoint" terimi ve (hukuki) kavramların farklı hukuk kültürleri arasında rahatça yer değiştirmesine yönelik kullandığı "travel well" terimi konu kapsamında sınırlı olarak ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: William Twining, küresel hukuk, hukukbilim, hukuk felsefesi, kozmopolit hukuk.

Makalenin Geliş Tarihi: 28.07.2022, **Makalenin Kabul Tarihi:** 06.09.2022.

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı, e-posta: naozdemir@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0003- 1406-4833.

ABSTRACT

This study aims to introduce William Twining's global view of law, which is shaped through the criticisms of the mainstream legal philosophy. Based on a multi-lensed, critical, contextual, and empirical perspective, Twining discusses what kind of framework should jurisprudence offer to address the problems posed by globalization. This framework is also important in terms of providing solutions to the legal problems shaped by the characteristics of the 21st century. The study aims to highlight the main points of Twining's approach, in this regard, the basic concepts and principles emphasized by the author will be discussed. In this direction, the author's concern to explain where he stands and evaluates, his criticisms of mainstream jurisprudence, and the outlines of the global jurisprudence approach he put forward in line with these criticisms will be discussed. The term "*standpoint*", which Twining uses to emphasize that the researcher's background and position shapes his perspective on the subject he researches, and the term "*travel well*", which he uses for the meaningful replacement of (legal) concepts between different legal cultures, will be discussed within the scope of the subject.

Keywords: William Twining, global law, jurisprudence, legal philosophy, cosmopolitan law.

I. Giriş

Hukuk felsefesi meselelerini çağın kendine özgü sorunlarına yönelik bir çerçevede ele almaya çalışan William Twining bütünsel ve zengin bakış açısıyla literatüre pek çok eser sunmuştur. Twining'in, çalışmalarında genel olarak dört farklı konuda odaklandığı söylenebilir: Multidisipliner bir alan olarak ispat hukuku, hukuk eğitimi, küreselleşme ve hukuk ve genel hukuk felsefesi (bilimi).¹ Yazarın bu dört farklı konuya ilişkin tüm çalışmalarını değerlendirmek bu makalenin amacını aşacağından, burada sınırlı olarak özellikle küreselleşme ve hukuka yönelik düşünceleriyle ilgili olan birkaç temel hususa dikkat çekilecektir. Bu kapsamda, Twining'in genel olarak çalışmalarında önemli bir yer tutan *standpoint* yaklaşımı, küresel hukuka

---

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, naozdemir@ankara.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1406-4833

¹ William Twining, *Jurist in Context: A Memoir*, New York: Cambridge University Press, 2019, s. 259.

yönelik bakış açısı ve bu bakış açısıyla çizdiği genel çerçeve ele alınacaktır. Bu doğrultuda, Twining'in anaakım hukuk felsefesi literatüründen ayrılan görüşleri betimleyici bir şekilde aktarılmaya çalışılacaktır.

II. “Çok azımız entelektüel köklerimizden çok uzaklaşabiliriz”: Twining'in *Standpoint* Yaklaşımı

Twining'in çalışmalarında çoğu zaman ‘nerede durarak değerlendirmede bulunduğunu’ açıklama gereksinimi içerisinde olduğunu görmekteyiz. Bakış açısını olabildiğince netleştirme arzusu, sonraki başlıklarda ele alınacağı üzere yazarın sıklıkla dile getirdiği geleneksel hukuk felsefesi teorisyenlerinin bakış açılarını genişletmesi ve zenginleştirilmesi gerektiği eleştirisi kapsamında yorumlanabilir. Twining'in, sahip olduğu (ve bir hukukçunun sahip olması gerektiğini savunduğu) çok perspektifli bakış açısını oluşturmasında ise akademik ve özel yaşamının farklı ülkelerde ve kültürlerde geçmiş olması etkili olmuş gibidir.

Twining 1934'te Uganda'da doğmuştur. Hayatının ilk 10 yılı Uganda ve Morityus'ta geçmiştir. İngiltere'ye eğitim için gitmiş, Oxford'ta hukuk okumuş ve hukuk eğitimi sırasında hukuka ve bilime bakış açısını değiştiren H. L. A. Hart'ın öğrencisi olmuştur. Mezuniyeti sonrası Hartum ve Darüsselam'da hukuk eğitimi vermiş, sonraki yıllarda da Sudan, Tanzanya, Kenya, Ruanda ve Etiyopya gibi Doğu Afrika ülkelerinde akademisyen olarak görev yapmıştır.² Bunun yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri'nde gerek eğitim gerekse araştırma kapsamında bulunmuş ve entelektüel gelişimini oldukça etkilediğini her fırsatta belirttiği³ Karl Llewellyn'le birlikte çalışmıştır.⁴ Twining, kendi ifadesiyle “sömürgeci” bir çocukluk, “sömürgekarşıtı” bir ergenlik geçirmiş; kariyerine “neo-sömürgeci” bir başlangıç yapmış ve “sömürge dönemi sonrası”⁵ bir orta yaş ve devamı deneyimine

² Manuel Atienza and Raymundo Gama, “An intellectual journey with William Twining: an interview”, *Law's Ethical, Global and Theoretical Contexts, Essays in Honour of William Twining* içinde, Edited by U. Baxi, C. McCrudden and A. Paliwala, Cambridge: Cambridge University Press, 2015, s. 2.

³ Llewellyn'nin görüşlerinin izlerini özellikle Doğu Afrika deneyimi esnasında sıklıkla takip ettiğini ve bu görüşler üzerinden fikirlerini geliştirdiğini söylemektedir. (Twining, 2019, s. 79).

⁴ Atienza/Gama, s. 4-7.

⁵ Twining, her ne kadar geçmişini açıklamada kullandığı bu ifadenin kısmen tanımlayıcı olduğunu düşünse de gerek kavramın belirsizliği gerekse kavrama sonradan yüklenen siyasi mesajların kendi ifadesinin anlamını artık aştığını son çalışmalarında vurgulamaktadır. (Twining, 2019, s. 8).

sahip olmuş bir akademisyendir.⁶ Babasının Afrika'da sömürge yönetiminde görevli olarak çalışması, ebeveynlerinin yetiştirme tarzına yansıyan sömürgeci fikirlerle dolu bir çocukluk geçirmesinde etkili olmuştur. Bu fikirlere karşı görüşlerini 21 yaşına geldiğinde gerek dönemin siyasi hareketlerinden gerekse Avrupa'da bir araya geldiği Afrikalı arkadaşlarından etkilenerek oluşturmuştur.⁷ Sonraki yıllarda, "Batılı" bir hukuk hocası olarak Doğu Afrika ülkelerinde hukuk eğitimi vermek üzere çalışmış ve bu deneyimleri ona çok şey katmıştır. Zira Twining, üzerine kafa yorduğu herhangi bir araştırma konusunu sadece kitaplarla değil; algılarıyla, dahil oluşuyla ve tecrübesiyle de incelemektedir.⁸ Kendisini araştırmacı olarak yerleştirdiği bu dinamik konum, en az araştırdığı konu kadar önem verdiği araştırmacının bakış açısını da her seferinde açıklığa kavuşturma ısrarını beraberinde getirmektedir. Bu anlamda bakış açısı (*standpoint*), Twining yaklaşımında çok temel kavramlardan biridir. Ancak Twining, bu yaklaşımı literatürde bilinen şekliyle feminist duruş teorisine başvurarak değil, daha farklı bir bağlamda ortaya koyar.

Feminist duruş veya bakış açısı teorisi, geleneksel nesnellik iddiasını reddederek bilimsel bilginin, araştırmacının sosyal konumuyla etkilenerek ortaya konduğunu iddia eder.⁹ Feminist epistemolojide, nesnellik ve tarafsızlık iddiası arkasında gizlenen eril kültürün kadın bilgisini de gölgelediğine, kadın deneyimlerinin de gözetilmesi ve bu anlamda "bilginin kaynağının mukteditinden mağdura kayması" gerektiğine dikkat çekilmektedir.¹⁰ Ancak Twining'in *standpoint* yaklaşımı feminist epistemolojiden bağımsız olarak gelişmiş gözükmektedir.

Twining *standpoint* yaklaşımını ünlü İngiliz tarihçi Collingwood ve yazar Lubbock'tan esinlenerek geliştirmiştir. Ancak hukukçu kimliğine olan katkısını her seferinde vurguladığı hocası Hart'ın da bakış açısına ilişkin sorgulamalarında etkisi olduğunu belirtir. Hart'ın Oxford'da verdiği dersler

⁶ William Twining, *General Jurisprudence: Understanding Law from a Global Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. xiii-xiv.

⁷ Twining, 2019, s. 8-9.

⁸ Peer Zumbansen, "Why Global Law Is Transnational; Remarks on the Symposium around William Twining's Montesquieu Lecture" *Transnational Legal Theory* 4, no. 4 (2013): 463.

⁹ "Standpoint theory", <https://www.britannica.com/topic/standpoint-theory>, Erişim tarihi: 8.6.2022.

¹⁰ Fehmiye Ceren Akçabay, "Feminist Hukuk Metodolojisi: Hukuk Uygulaması, Feminizm ve Politika", *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde, Ed. G. Uygur/N. Özdemir, Ankara: Seçkin, 2022, s. 39-40.

ve konuşmalarda “adalet nedir”, “sanat nedir” gibi soruların cevaplanmadan önce kavramların sorgulanması gerektiğine, çünkü belirsizliğin şüpheli varsayımlar üzerinden şekillenen yorumlara yol açabileceğine dikkat çekmesi, Twining’in ‘bakış açısı’ üzerine ilk defa düşünmesine sebep olmuştur.¹¹ Hart’ın dikkat çekmesi sayesinde belirsiz kavramları içeren soruları ‘kimin, hangi bağlamda ve hangi nedenle’ sorduğuna göre verilecek cevabın da şekillenebileceğini fark etmiştir. Bu fark ediş, *standpoint* üzerine kafa yormasına da vesile olmuştur.¹² Ancak bu konuda bir tür “aydınlanma” yaşaması Collingwood ve Lubbock eserlerini okumasıyla başlamıştır. Ona göre farklı uzmanlıklara ve geçmişlere sahip olmak farklı bakış açıları kazandırmaya ve bu bakış açıları eşliğinde olayları farklı merceklerden değerlendirmeye yardımcı olacaktır. “Mercek” kavramı gerek teorik gerekse pratik hukuk sorunlarındaki bakış açısı yaklaşımıyla ilgili olarak da önem arz eder.¹³

Öte yandan feminist duruş yaklaşımından farklı olarak, Twining’in *standpoint* yaklaşımı epistemolojik bir arayıştan ziyade, çoklu bir bakış açısını oluşturmada gözetilmesi gereken pratik bir meseleyle ilgilidir. Keza Twining de bakış açısına ilişkin ilgisinin ve yaklaşımının felsefi olmaktan ziyade pragmatik olduğunu altını çizer.¹⁴ Hatta kendisine yöneltilen, “*standpoint* yaklaşımının ‘herhangi bir yerden bakmamak’ (*view from nowhere*) anlamına mı geldiği” sorusunun nesnellik, bilgi, özgürlük, benlik gibi derin ve karmaşık felsefi sorunları içerdiğini, kendisinin ise bunlara verecek hazır bir cevabı olmadığını ve nesnellik ve öznelliği göreceli bir mesele olarak gördüğünü belirtir.¹⁵

Twining, bireysel hikayelerin hukuka bakış açısını etkilediğini ve bu anlamda teorisyenlerin hukuka ilişkin yorumlarını şekillendirdiğini farklı bağlamlarda da ortaya koymaktadır. Örneğin küresel bir hukuk anlayışı için görüşlerine önem verilmesi gerektiğini düşündüğü Güneyli teorisyenlerin yaklaşımlarını, söz konusu teorisyenlerin geçmişleriyle bağlantı kurarak ele almaktadır. Bu kapsamda Francis Deng, Abdullahi An’Naim, Yash Ghai ve Upendra Baxi’nin insan hakları görüşlerini, bu yazarların yetiştikleri

---

¹¹ Twining, 2019, s. 116-117.

¹² Twining, 2019, s. 116.

¹³ Twining, 2019, s. 117-118.

¹⁴ Twining, 2019, s. 123.

¹⁵ Twining, 2019, s. 123.

ortamlara vurgu yaparak değerlendirmektedir.¹⁶ Twining'e göre farklı bir kişisel geçmişe sahip veya farklı bir hukuk geleneğinde yetişmiş bir hukukçu önemli ölçüde farklı bir resim sunacaktır. Zira “çok azımız entelektüel köklerimizden çok uzaklaşabiliriz.”¹⁷ Bu doğrultuda yaptığımız her yorumda, belirli bir bağlam, bakış açısı, rol ve amaçla şekillenmiş olan kendi duruşumuzu da sergileriz.¹⁸ Twining, hemen hemen her çalışmasında araştırmacının bakış açısını açıklığa kavuşturmanın bir yolu olarak şu sorunun altını çizer: “Kim, kime, hangi bağlamda, hangi soruyu/soruları sormaktadır?”¹⁹

Twining, bakış açısı yaklaşımına gerek hukuk eğitimi verirken gerek hukukbilime²⁰ ilişkin metinleri çözerken gerekse hukuk teorisine ilişkin farklı görüşleri anlamaya çalışırken başvurduğunu belirtir.²¹ Bir İngiliz hukukçu olarak önyargılarının farkında olduğuna ve değerlendirmelerinin bu önyargılardan ister istemez etkilenmiş olabileceğine dikkat çeker.²² “Geçmişim, deneyimim ve bakış açım oldukça kozmopolittir, ancak önyargılarım ve kültürüm İngiliz; eğitimim ortak hukuk ve ana dilim İngilizcedir.”²³ Dolayısıyla kendisinin bir İngiliz hukukçu bakış açısıyla olayları değerlendirdiğini, ancak kendi geçmişinin bu bakış açısını zenginleştirdiğini ve nihayetinde küresel hukuka ilişkin kafa yormasında önemli bir rol oynadığını söyler.²⁴ Zira bu zengin bakış açısı, oldukça ‘karmaşık’ bir meseleye ışık tutmakla kalmamış, söz konusu meseleyi keskin (kendi deyimiyle ‘sıkıca paketlenmiş’) teoriler üretmekten kaçınarak daha çok sorunları keşfetmekle ilgilenen bir ‘sorgulama faaliyeti’ yaklaşımıyla hareket etmesini sağlamıştır.²⁵ Kısacası, araştırmacının bakış açısındaki zenginlik,

¹⁶ William Twining, "Human Rights: Southern Voices - Francis Deng, Abdullahi An-Na'im, Yash Ghai, Upendra Baxi," *Review of Constitutional Studies* 11, no. 2 (2006): 275.

¹⁷ Twining, 2009, s. xiv.

¹⁸ Wiliam Twining; David Miers, *How to Do Things with Rules*, New York: Cambridge University Press, 2010, s. 15.

¹⁹ Twining, 2019, s. 116.

²⁰ *Jurisprudence* kavramı literatürde “hukuk bilimi” veya “hukukbilim” olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada söz konusu kavrama ilişkin ikinci çeviri esas alınmıştır. (Esinlenen çeviri ve ilgili kavramların diğer açıklamaları için bkz. Eveline T. Feteris, *Hukuki Argümantasyonun Temelleri*, Çev. Ertuğrul Uzun, İstanbul: Paradigma, 2010, s. 3, dn. 2; s. 15-21).

²¹ Twining, 2019, s. 120.

²² Twining, 2009, s. 323-324.

²³ Twining, 2009, s. xiv.

²⁴ Twining, 2009, s. xiv.

²⁵ Twining, 2009, s. xiv.

araştırdığı meseleleri ele alış tarzına da yansır. Bu anlamda Twining’in çalışmalarının özü olan hukuka geniş bir perspektiften ve çok mercekli bir bakış açısıyla yaklaşılması gerektiği iddiası, akademik yaşamına yön vermiş olan hayat tecrübesinden beslenmiştir.²⁶ Bu doğrultuda, Twining *standpoint* yaklaşımını genel hukuk teorisini oluşturmada kullanır. Zira yazara göre bir hukukçunun, içinde bulunduğu hukuk geleneği ve kültürü dışındaki fikir ve değerlerden bihaber olarak “evrensel” bir yaklaşım ortaya koyması zordur.²⁷ Keza, daha adaletli bir uluslararası düzen ve kozmopolit hukuk disiplini, Batılı olmayan insanların ve geleneklerin bakış açılarının da değerlendirilmesini gerektirir.²⁸ Nihayetinde böyle bir değerlendirme sonucunda Twining küresel hukukbilime yönelik saptamalarını ortaya koymuştur.

III. “Her çağ kendi hukukunu yaratır”: Küresel Hukukbilim²⁹

Çağdaş literatürde temel bir kavram olarak küreselleşme, hukuka ilişkin sorunların karmaşıklığını ve değişkenliği de vurgulamaktadır ve bu vurgu Twining’in özellikle sonraki çalışmalarında oldukça öne plandadır.³⁰ Twining’e göre her çağ kendi hukukunu yaratma ihtiyacındadır, dolayısıyla küresel hukuk da aslında küreselleşmenin getirdiği sorunlara cevap bulmak amacını taşır.³¹

Twining’in son 20-25 yıl boyunca çalışmalarını küreselleşme ve hukuk alanında yoğunlaştırdığını görmekteyiz. Yazar, tüm bu çalışmalarını özellikle dört yönlü bir strateji kapsamında ortaya koyduğunu belirtir. Bu strateji doğrultusunda öncelikle, küreselleşmeyle ilgili genel literatürü incelemiş, ikinci olarak Anglo-Amerikan hukuk geleneğini küreselleşme bakış açısıyla

²⁶ Kendi deyiimiyle her ne kadar küreselleşme üzerine 1990’larda çalışmaya başlamış olsa da “panoramik görünüm” ve “bütünü görme” arzusu yaşamı boyunca kendisini takip etmiştir (Twining, 2019, s. 228).

²⁷ Twining, 2006, s. 204.

²⁸ Twining, 2006, s. 274.

²⁹ Twining’e göre hukukbilim (*jurisprudence*) hukuk disiplinin teorik kısmıdır. Yazar hukukbilimi ve hukuk teorisini (*legal theory*) eşanlamlı olarak kullanırken hukuk felsefesini, hukukbilimin en soyut alanı olarak tanımlamaktadır. (Twining, 2009, s. 8). Öte yandan normatif ve analitik hukukbilimin yanı sıra hukuk sosyolojisi de hukukbilimin olgularla ilgilenen yanı olarak belirlemektedir. (Sururi Aktaş, “Hukuk Kavramının Analizi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 67 (2) 2018, s. 233).

³⁰ DJ Galligan, "Concepts the Currency of Social Understanding of Law: A Review Essay on the Later Work of William, Twining," *Oxford Journal of Legal Studies* 35, no. 2 (Summer 2015), s. 376.

³¹ William Twining, "Responding to Globalization," *Osgoode Hall Law Journal* 49, no. 2 (2011), s.355.

eleştirel olarak yeniden gözden geçirmiş, daha sonra ilk iki adımdan yola çıkarak oluşturmaya başladığı teorisini birtakım vaka dizisi bağlamında somutlaştırıp temellendirmiş ve nihayetinde hukuka küresel bir bakış açısına yönelik genel ve geçici birtakım sonuçlara varmıştır.³² İzlediği bu yol doğrultusunda, küreselleşme ve hukukla ilgili önceki çalışmalarını da genişletip topladığı üç temel eser vermiştir. Bu eserler, *Globalisation and Legal Theory* (1999-2000), *General Jurisprudence: Understanding Law from a Global Perspective* (2009) ve *Globalisation and Legal Scholarship* (2011) isimli kitaplarıdır. Özellikle ilk çalışmasının genişletilmiş versiyonu olan ikinci kitabı, küreselleşme ve hukuk alanında yazdığı en temel eser olarak belirtilebilir. Bu alandaki son çalışmasında ise küresel bakış açısını hukuk akademisyenlerine yönelik ele almakta ve küreselleşmenin dayattığı değişime ayak uydurmak adına, bir anlamda “devrimci” hukukçuların yetişmesi gerektiğinin altını çizmektedir.³³ Bu başlıkta, daha çok yazarın ilk iki kitabı ve ilgili makaleleri ışığında küresel hukuk yaklaşımına yönelik ana hatlar ortaya konacaktır.

A. Anaakım Hukukbilime Yönelik Eleştiri

Twining, pek çok çalışmasında anaakım Batı hukuk literatürünün³⁴ zengin mirasına rağmen küresel bir açıdan bakıldığında oldukça dar görüşlü olduğu, deneysel olmayan (*unempirical*)³⁵ bir nitelik arz ettiği ve hatta etnosentrizme kayan bir çizgi üzerinden ilerlediği eleştirisini getirmektedir.³⁶ Bu özellikleri haiz söz konusu hukuk sistemlerinin diğer hukuk geleneklerini ve kültürlerini göz ardı etmeyi bırakarak bakış açısını eleştirel bir gözle genişletmesi gerekmektedir.³⁷ Bu doğrultuda küreselleşme, Twining’in

---

³² Twining, 2019, s. 235.

³³ Sas Ansari, "Globalisation and Legal Scholarship: William Twining's Call for Revolutionary Jurisprudence," *Transnational Legal Theory* 4, no. 4 (2013), s. 661.

³⁴ Yazar özellikle (fakat sınırlı olmayacak şekilde) Kant, Bentham, Rawls, Llewellyn ve Hart'ın çalışmalarının ve aynı çizgide ilerleyen diğer çalışmaların ana hatlarını çizdiği literatürü ‘Batılı anaakım hukuk felsefesi literatürü’ olarak nitelendirmektedir. Diğer yandan bu literatürü eleştirel ve çok perspektifli bir çerçeveye sokma çabası içerisinde olduğunu düşündüğü Patrick Glenn, Boaventura Santos, Brian Tamanaha, Thomas Pogge ve John Tasioluas gibi Batılı akademisyenleri de takdir etmeden geçmez (Twining, 2009, s. xv).

³⁵ Yazarın geleneksel Batı literatürünün deneysel (ampirik) olmamasından kastı, söz konusu yaklaşımların genellikle kavramlara ve kurallara odaklanması ve hukukun fiili işleyişine ve sonuçlarına çok az ilgi göstermesidir. (Twining, 2009, s. 236-237).

³⁶ Twining, 2009, s. xi.

³⁷ Twining, 2009, s. xi.

analitik hukuk felsefesi eleştirisine meydan okuduğu bir bağlam olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁸

Twining'in anaakım Batı hukuk literatürüne yönelttiği eleştiriler başlıca üç konuda toplanabilir. Öncelikle pek çok Anglo-Sakson hukuk teorisini sadece Batı hukuk geleneği içerisinde çalışmalar ortaya koymuştur. Twining ise diğer hukuk geleneklerini daha çok önemsemek veya hukuka yönelik genel bir çerçeve çizerken dikkate almak gerektiğini ısrarla vurgulamaktadır. Ayrıca neredeyse tüm Batı hukukbilimi, devlet hukukuna odaklanmıştır³⁹ ve küresel bir bakış açısını bu yaklaşıma sığdırmak mümkün değildir.⁴⁰ Oysa ki hukukun hem uygulamaları hem de disiplini gittikçe daha kozmopolit hale gelmekte ve hukukbilimin de bu değişime ayak uydurması gerekmektedir.⁴¹ Daha kozmopolit bir hukuk disiplini, farklı hukuk kültürleri veya gelenekleri ya da düzenleri arasında beliren genelleme sorunlarıyla yüzleşmek zorundadır.⁴² Keza Twining'e göre ulus ötesi reform programlarına getirilen eleştirilerden birisi de bu hususla ilgilidir. Söz konusu programlar çoğunlukla yerel koşulları, gelenek ve kültürleri göz ardı ederek tek tip hukuki kurum ve araçlar sunmakta ve böylece bir anlamda etnosentrizme kaymaktadır.⁴³ Oysaki Twining, "kavram stokumuzun ne kadarının yerel ve bağlama özel" olduğu sorgulamasıyla hareket edildiğinde farklı bir sonuç alacağına inanmaktadır.⁴⁴

Bağlama ve yerele olan bu vurgu, kimi yazarlarca Twining'in analitik hukuk felsefesinin sosyolojiyi yeteri kadar ciddiye almadığı eleştirisiyle ilgili olarak yorumlanmaktadır.⁴⁵ Bu doğrultuda analitik hukukbilime ilişkin çalışmaların felsefeye yakınlaştıkça gündelik sorunlardan uzaklaştığı

³⁸ Dennis Patterson, "Twining's Complaint," *University of Miami International & Comparative Law Review* 15, no. 1 (2007), s. 61.

³⁹ Yazar özellikle Hart'ın birincil ve ikincil kurallar kapsamında ortaya koyduğu tanıma kuralı yaklaşımının modern hukuk sistemlerini incelemede sıklıkla kullanıldığını, ancak artık gerek Avrupa Topluluğu Hukuku gibi bölgesel kuralları gerekse dini hukukun geçerli olduğu topluluk kurallarını açıklamada yetersiz olan bu yaklaşımın ulusal, ulusötesi ve ulusüstü her seviye etkileşimi artık kapsayamadığını ileri sürmektedir. (Twining, 2009, s. 12)

⁴⁰ Twining, 2009, s. 12.

⁴¹ Twining, 2009, s. 12.

⁴² Twining, 2009, s. 60.

⁴³ Twining, 2009, s. 60. Kimi yazarlara göre Twining'in eleştirdiği Batı hukuku dışındaki hukuk geleneklerine yönelik bu tutum, söz konusu gelenekleri madun görmek veya onları "ötekileştirmek"tir. (Basil Ugochukwu, "From Reaction to Agency: A Subaltern Response to William Twining's Globalisation and Legal Scholarship," *Transnational Legal Theory* 4, no. 4 (2013), s. 550). 549-565

⁴⁴ Twining, 2009, s. 61.

⁴⁵ Patterson, s. 62.

belirtilmektedir.⁴⁶ Bu eleştirilerin işaret ettiği ortak bir nokta analitik hukukbilimin hukukun doğasına ilişkin genel geçer bir çerçeve sunmaya çalışırken bağlamın inceliklerini takdir etmekten uzaklaştığıdır.⁴⁷

Bağlamsallık Twining'in küresel hukuk yaklaşımında öne çıkan temel bir unsurdur. Ona göre hukuk doktrini ve kavramları belirli bir bağlam içerisinde anlaşılmalıdır. Her ne kadar analitik hukukbilim uzun bir süre bağlamsallığı ve sosyo-hukuki bakış açılarını dışlamış olsa da (hatta bu görmezden gelme karşılıklıdır) bu hususun gittikçe değişmekte olduğu açıktır.⁴⁸ Twining'in küresel hukuk yaklaşımı da bu değişimden etkilenerek şekillenmiştir.

Twining, küresel hukuka yönelik “genel hukukbilim” olarak ifade ettiği araştırmasını “iki veya daha fazla hukuk geleneğinin, kültürünün veya düzeninin mikro karşılaştırmalıdan evrensel doğru teorik bir şekilde çalışılması” olarak tanımlamaktadır.⁴⁹ Evrensellik veya genellik iddialarına şüpheyle yaklaşan Twining, şu soruyu sorar: “*Hukuki gelenekler ve kültürler arasında -kavramsal, normatif, ampirik, yasal olarak- genelleme yapmak ne kadar anlamlıdır ve bu nasıl uygulanabilir?*”⁵⁰ Küresel bir hukuk yaklaşımında önemli bir noktaya işaret eden bu eleştirel sorudan hareketle de *travel well* kavramına açıklık getirir.

B. Kavramlar seyahate ne kadar dayanıklıdır: “Travel Well”

Küresel bir hukuk anlayışı yolculuğunda Twining, karşılaştırmalı hukuk metodolojisine de göndermede bulunmaktadır. Zira Denis Galligan'ın deyişiyle Twining analitik, normatif, realist, antropolojik ve karşılaştırmalı yaklaşımların tümünün “tutarlı bir bütünde birleştirilmesi amacına hizmet eden”⁵¹ bir görüş ortaya koymaktadır.⁵² Bu doğrultuda Twining, anaakım hukukbilimde kullanılan mevcut kavram dizisinin, farklı hukuk gelenekleri ve kültürleri hakkında anlamlı bir şekilde konuşmak için yeterli olup olmadığını

⁴⁶ Walter Probert, "Twining on Legal Theory," *Law and Society Review* 21, no. 5 (1988), s. 849.

⁴⁷ Patterson, s. 62.

⁴⁸ Örneğin Twining Cotterrell, Griffiths ve Roberts'ın Hart'ın “Hukuk Kavramı” çalışmasının sosyal bilimlere olan katkısını vurguladıklarını belirtmektedir. (Twining, 2009, s. 60).

⁴⁹ Twining, 2009, s. 20-21.

⁵⁰ Twining, 2009, s. 20.

⁵¹ Furkan Kararmaz, Dilara Buket Tatar, “Dünyanın Hukuk Kuramı”, *Hukuk Kuramı*, C. 3, S. 2, Mart-Nisan 2016, s. 35.

⁵² Galligan, s. 373.

sorgular. Bu sorgulamayı da “hangi kavramların görece daha iyi ya da kötü 'seyahat ettiği’” ve bunun sebeplerinin neler olduğu sorusu ışığında yapar.⁵³

Twining’in kavramların seyahati için kullandığı İngilizce ifade “travel well”⁵⁴ dir. Aslında *travel well*’in şarap için kullanılan bir deyim olduğunun altını çizerek kendisinin söz konusu deyimde ulus ötesi veya kültürlerarası hukuk kavramlarını değerlendirmede ampirik ve pragmatik bir test olarak başvurduğunu belirtir. Bu anlamda *travel well* olarak nitelendirdiği, bir kavramın (veya terimin) yer değiştirmeye ne kadar müsait olduğuna ilişkin uygunluk değerlendirmesidir.⁵⁵ Söz gelimi, bir kavram İngiltere’de kullanılan anlamını İtalya’da da korumakta mıdır? Veya Japonya’da söz konusu kavram benzer şekilde kullanılmakta mıdır?⁵⁶ Kısacası kavramların ve terimlerin seyahate dayanıklı olması, onların “farklı bağlamlara aktarılabilirliği” ile ilgilidir.⁵⁷ Söz konusu seyahat hukuk kültürleri arasında olabileceği kadar aynı hukuk kültürü içerisinde farklı hukuk alanları arasında da gerçekleşebilir.⁵⁸

Örneğin “hak” kavramı İslam hukukunda ve Batı hukukunda aynı anlama mı sahiptir? “İnsanlık dışı ve aşağılayıcı muamele”nin tam sınırlarının belirlenmesi ne ölçüde genel ilkelere veya yerel kültür ve koşullara dayanmaktadır? Farklı hukuk kültürleri ve gelenekleri veya farklı iflas rejimi modelleri olan ülkeler için tek tip iflas hukuku taslağı hazırlamak mümkün müdür?⁵⁹ Bu ve benzeri sorularla neye işaret etmeye çalıştığını daha somutlaştırmak adına Twining, “yolsuzluk” ve “rüşvet”in farklı kültürlerdeki anlamını ele alır. Örneğin Gana’da “*dakh*” denilen, otorite sahibi kişilere ufak hediyeler sunma pratiği, görev ve saygı meselesi olarak yorumlanmaktadır. Arapçadaki “*baksheesh*” sözcüğü de bağlama göre hediye, ikramiye veya bahşış anlamlarına gelebilmektedir.⁶⁰ Bu sözcüklerin ceza hukuku açısından karşılıklarını karşılaştırmalı olarak inceleyen Twining, bu incelemede seyahat

⁵³ William Twining, "Have Concepts, Will Travel: Analytical Jurisprudence in a Global Context," *International Journal of Law in Context* 1, no. 1 (March 2005), s. 5.

⁵⁴ Bu makalede “seyahate dayanıklı” veya “iyi seyahat edebilen” olarak çevrilmiş olan *travel well*’in sözlük anlamı “gıda gibi ürünlerin, zarar görmeden veya kaliteleri bozulmadan uzun bir mesafeye taşınabilmeleri” olarak açıklanmaktadır. [<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/travel-well> (Erişim tarihi: 15.06.2022)].

⁵⁵ Twining, 2009, s. 44.

⁵⁶ Twining, 2009, s. 43.

⁵⁷ Twining, 2009, s. 44.

⁵⁸ Twining, 2009, s. 44.

⁵⁹ Twining, 2005, s. 5.

⁶⁰ Twining, 2005, s. 26.

etmesi zor kavramlara işaret etmektedir. “Rüşvet” veya “yolsuzluk” gibi sözcüklerde açıklayıcı unsurları suçlayıcı/kınayıcı unsurlardan ayırmanın pratikte zor olduğuna dikkat çeken yazar, bu tarz duygusal çağrışımları olan terimlerin karşılaştırmalı analizleri zorlaştırdığını düşünmektedir.⁶¹ Ayrıca, ulus devlet ve modern kamu sektörü söz konusu olduğunda belirtilen kavramlara ilişkin karşılaştırma yapmanın bir nebze daha kolaylaştığına, ancak farklı bağlamlar açısından bunun giderek zorlaştığına da dikkat çekmektedir.⁶²

Öte yandan insanlık dışı muamele kavramını çeşitli ülkelerdeki hapisane koşulları kapsamında (daha çok temiz suya erişim özelinde) tartışan Twining, söz konusu kavramın farklı hukuk kültürlerine rahatça taşınabilir ve bu anlamda seyahate dayanıklı olduğunu ileri sürer. Çeşitli vaka incelemelerinde insanlık dışı muameleyle ne ifade edilmeye çalışıldığı, somut olayın özelliklerine göre birtakım anlaşmazlıklara yol açabilse de ilgili kavram makul bir tartışma yürütmek açısından ortak bir zemin bulmaya engel olacak kadar bambaşka anlamlara gelmemektedir. Zira Twining’e göre öncelikle söz konusu kavram, ilgili konuları tartışabilmek adına genel bir çerçeve sunabilmektedir. İkinci olarak, bu tartışma çerçevesi temel insan ihtiyaçlarının ne olduğu fikrine doğrudan bir bağlantı sağlamaktadır. Son olarak söz konusu kavram, farklı sosyal ve ekonomik bağlamlarda yorumlanmak ve uygulanmak açısından belirli bir derece esnekliğe sahiptir.⁶³ Dolayısıyla hukuki bir kavramın veya terimin seyahate dayanıklı olması hususu, onun ilgili tartışmalara sunduğu zemin, bu zeminde yürütülen tartışmaların ortak bir anlama işaret etmesi ve bu anlamın esnekliği doğrultusunda değerlendirilmektedir.

Twining, taşınabilir kavramlarla ilgili olarak, önceki başlıkta da zikredilmiş olan ulus ötesi reform programlarına yönelik eleştiriye de dikkat çeker. Bu programlarda genellikle yerel koşullardan, geleneklerden ve kültürlerden bihaber şekilde, 'tek beden herkese uyar' varsayımıyla hareket edilmektedir. Bu yaklaşımı eleştiren Twining, eleştirisinin aslında kavramsal bir meseleye işaret etmekte olduğunu iddia eder. Söz konusu programlarda kullanılan kavram dizisinin ne ölçüde yerel ve bağlama özgü olduğunu sormak, başarılı bir program yönetmek açısından önem arz eder.⁶⁴ Bu

---

⁶¹ Twining, 2005, s. 32.

⁶² Twining, 2005, s. 33.

⁶³ Twining, 2005, s. 10.

⁶⁴ Twining, 2005, s. 34.

doğrultuda seyahate dayanıklı kavramlar, farklı kültür ve geleneklerin hukuki sorunlarına işaret etmek ve bunlara yönelik çözüm sunmak açısından da anahtar bir rol üstlenecektir.

Kısacası, kavramların farklı hukuk kültürlerine ve geleneklerine taşınabilirliği aslında bir “genelleme” meselesidir ve bu husus da Twining’in küreselleşmenin beraberinde getirdiği sorunlara hukukun cevap vermesi amacıyla ortaya koymaya çalıştığı küresel hukukbilimle doğrudan ilgilidir.⁶⁵ Zira Twining, hukuki olguları küresel bir perspektiften ele almak adına az çok esneklik arz eden bir kavram çerçevesi ortaya koymayı ve küresel hukuk yaklaşımını bu çerçevede inşa etmeyi amaçlar.⁶⁶

C. Hukuka Küresel Bir Yaklaşım

Twining, hukuka küresel bir bakış açısının, mevcut tarihsel koşullarda bir zorunluluk olarak belirdiğini ileri sürer. Ancak her ne kadar (özellikle ekonomi, sosyoloji ve uluslararası ilişkilerde) küreselleşme tartışmaları 1990’larla birlikte görünür olmuş olsa da hukuk bu tartışmalara daha geç (1990’ların sonunda) dahil olmuştur.⁶⁷

Twining’e göre küreselleşme⁶⁸ sadece ekonomi ve ticaret açısından değil, aynı zamanda iletişim, bilim, teknoloji, dil, göç, ekoloji, iklim, hastalık, savaş ve barış, güvenlik gibi hususlar kapsamında da etkileşimi ve karşılıklı bağımlılığı artıran süreçlere işaret etmektedir.⁶⁹ Küreselleşme, alt-küresel aşamalarda, farklı bağlamların karşılıklı bağımlılığıyla gerçekleşir.⁷⁰ Yazarın alt-küreselleşmeden kastı hukuk geleneklerinin, diasporaların, dilin, ticari ilişkilerin, bölgesel ve diğer anlaşmaların, vb. etki alanlarının tüm dünya çapında değil; alt-küresel düzeyde hüküm sürmesidir.⁷¹

Twining, 'küreselleşme' terimini, bu sürecin ulusal sınırları aşmasına veya bir bütün olarak dünyayı etkileyip etkilemediğine bakmaksızın, “insan

⁶⁵ Sol Picciotto, "Review Essay", *International Journal of Law in Context* 1, no. 4 (December 2005), s. 427.

⁶⁶ Twining, 2009, s. 87.

⁶⁷ William Twining, "Responding to Globalization," *Osgoode Hall Law Journal* 49, no. 2 (2011), s. 353.

⁶⁸ Küresel veya küreselleşme gibi sözcüklerin oldukça belirsiz olduğunun farkında olarak, yukarıda aktarılmış olan kendi küreselleşme tanımını Anthony Giddens’tan esinlenerek oluşturduğunu belirtir. (Twining, 2009, s. 14).

⁶⁹ Twining, 2009, s. 14.

⁷⁰ Twining, 2009, s. 445.

⁷¹ Twining, 2019, s. 232.

ilişkilerini daha bağımsız hale getirme eğiliminde olan herhangi bir süreç” anlamında geniş olarak kullanılmaktadır.⁷² Bu doğrultuda, hukuka ilişkin küresel bir bakış açısı, sadece ulus devlet, bölgesel ve küresel üçlemesi kapsamında değil her seviyeden ilişki ve düzeni göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir.⁷³ Bu kapsamda Twining, bir “büyük teori” ileri sürmekten kaçınmakla birlikte, çalışmasının birtakım ana saptamalar üzerinden ilerleyip şekillendiğine de dikkat çekmektedir. Bunlar arasında öne çıkanları şu şekilde sıralamak mümkündür:⁷⁴

- Sözde 'küreselleşme' süreçlerinin çoğu alt-küresel düzeylerde gerçekleşmektedir.
- He ne kadar kimi zaman küresel veya küreselleşmek (“k-sözcükleri”⁷⁵) abartılı ve içi boş anlatımlara araç olsa da küresel bir bakış açısı benimsemek aydınlatıcıdır.
- Kavramlar veya normlarla ilgili evrensellik veya genellik iddiaları, yalnızca tek bir hukuk geleneğine aşinalığa dayanıyorsa bunlar dikkatle ele alınmalıdır.
- Faaliyet olarak hukukbilimin alanları analitik, normatif ve ampirik araştırmalara uygun bir şekilde bölünebilir, ancak çoğu teorik araştırma kavramsal, normatif ve ampirik boyutları içerdiğinden bu ayrımlara çok fazla ağırlık verilmemelidir.
- Feminizm ve diğer eleştirel hukuk akımları, hukukun küresel bir bakış açısı oluşturmaya önemli katkılar sunmaktadır.

Küresel bir bakış açısı, hukukun farklı düzeylerinin, devlet dışı hukukun, normatif ve hukuki çoğulculuğun önemini ortaya çıkarmaktadır.⁷⁶ Bu doğrultuda Twining’e göre “küresel bir perspektiften hukuk, bir veya daha fazla bağlantı ve düzen seviyesindeki özneler arasındaki ilişkileri düzenlemeye yönelik bir tür kurumsallaşmış sosyal pratiktir.”⁷⁷ Dolayısıyla

---

⁷² Sas Ansari, "Globalisation and Legal Scholarship: William Twining's Call for Revolutionary Jurisprudence," *Transnational Legal Theory* 4, no. 4 (2013), s. 662.

⁷³ Twining, 2009, s. 15.

⁷⁴ Twining, 2009, s. xviii-xx.

⁷⁵ Yazar global sözcüğünü esas alarak “g-words” olarak ifade etmektedir.

⁷⁶ Twining, 2009, s. 121.

⁷⁷ Twining, 2009, s. 117. Twining, bu tanımı, Anglo-Amerikan pozitif hukuk anlayışından yola çıkarak şekillendirmektedir. Bu kapsamda Hart’ın pozitivizmin iki temel özelliği olan ayırma tezi ve sosyal kaynak tezini kabul etmekle beraber küresel hukuk anlayışına daha

yazar, hukuku kurallar, ilkeler, kavramlar ve kural sistemleri olarak ele alan dar bir görüşün ötesinde; sosyal uygulamaları, kuralları, kurumları, süreçleri ve süreçteki kişileri de kapsayan bütünsel bir bakış açısı ortaya koymaktadır.⁷⁸

Twining, küreselleşmenin hukukun pek çok alanına yön verici nitelikte olduğuna dikkat çekerek, orta ve uzun vadede bu etkinin daha da baskın olacağını öngörmektedir. Söz konusu etki, uluslararası kamu hukuku veya uluslararası ticaret gibi yerleşik ulus ötesi alanlarda olduğu gibi sınırların belirsizleştiği geçiş hukuku (*transitional justice*) veya internet hukuku gibi yeni alanlara da hareketlilik kazandırmaktadır.⁷⁹ Bu hareketlilik, hukukta iklim değişikliği, göç, yoksulluk, medya gibi konuların da daha fazla tartışılmasına sebep olmaktadır.⁸⁰ Ayrıca özellikle çokkültürel toplumların kaçınılmaz bir sonucu olarak daha önceden ulusal hukuk sınırlarında tartışılan (aile hukuku, ceza hukuku, iş hukuku gibi çeşitli alanları ilgilendiren) kimi hukuki meselelerin artık ulus ötesi tartışmaları tetiklediği gözlenmektedir.⁸¹ Bu doğrultuda Twining, küresel bir bakış açısı benimsemenin, devletleri merkezileştirmek anlamına geldiğini ileri sürer.⁸² Hukukun seviyeleri (*levels of law*) çeşitli, karmaşık, çok perspektifli ve dinamikdir.⁸³ Dolayısıyla normatif düzenlerin keskin sınırlar içerisinde hüküm sürmediğine, aralarında bir etkileşim olduğuna ve görünen kısımların aslında arkasında daha karmaşık yapıları barındırdığına dikkat etmek gerekir.⁸⁴ Twining, söz konusu karmaşık hukuki yapıların çeşitli bağlamlarda küreselleşmeyle ilişkisini ortaya koyan bu öngörülemez yol boyunca, hukukçuların bakış açısını yeniden gözden geçirmesi ve gerekirse değiştirmesi gerektiğinin altını çizmektedir.⁸⁵

---

uygun bulduğu Tamanaha ve Llewellyn'nin görüşlerini kullanarak söz konusu hukuk anlayışını ortaya koymaktadır. Ancak yazar bunun bir tanım ("Twining'in hukuk tanımı") olmadığını altını çizerek farklı bağlamlarda farklı hukuk kavramlarına başvurduğunu, küresel hukukbilime ilişkin çalışması kapsamında bu tanım üzerinden meseleyi ele aldığını belirtmektedir (Twining, 2009, s. 117).

⁷⁸ Twining, 2009, s. 443.

⁷⁹ Twining, 2009, s. 446.

⁸⁰ Twining, 2009, s. 446-447.

⁸¹ Ancak bunu belirtirken devletlerin demokrasi ve hakların korunmasındaki rolünün yadsınmayacağını altını çizer (Twining, 2009, s. 447).

⁸² William Twining, "Normative and Legal Pluralism: A Global Perspective", *Duke Journal of Comparative & International Law*, Vol 20, 2010, s. 514.

⁸³ Twining, 2009, s. 69-70.

⁸⁴ Twining, 2009, s. 69.

⁸⁵ Peer Zumbansen, "Theorizing as activity: transnational legal theory in context", *Law's Ethical, Global and Theoretical Contexts: Essays in Honour of William Twining* içinde, Cambridge: Cambridge University Press, 2015, s. 284.

IV. Sonuç

Twining'in yaklaşımında çok mercekli, eleştirel ve olguya dayalı⁸⁶ bir bakış açısının temel olduğunu söyleyebiliriz. Bu bakış açısından küresellik, tarihsel bir koşul olmanın yanı sıra bir analiz çerçevesi olarak da karşımıza çıkmaktadır.⁸⁷ Keza yazar, çağın koşullarına özgü hukuki sorunları tespit etmek ve bunlara yönelik çözümler üretmek adına küresel bir yaklaşımın gerekliliğine dikkat çekmektedir. Hukuka küresel bir bakış açısı, hukuka dair daha ayrıntılı, daha incelikli ve dolayısıyla daha karmaşık bir resim oluşturmamıza yarayacak çokdisiplinli bir merceğin kullanımını gerektirir.⁸⁸

Küresel hukuk analizinde Twining'in bağlamsallığa yaptığı vurgu da göze çarpmaktadır. Zira yazar hukuk teorilerinin filizlendiği sosyal koşulları göz önünde bulundurarak "hukuki gerçekliği daha büyük sosyal gerçekliğe dair perspektiflerin içine"⁸⁹ yerleştirmektedir. Bu doğrultuda küreselleşmenin "normatif sonuçlar üreten sosyal, tarihsel ve politik yapıları" göz önünde bulundurarak bağlamsal bir şekilde yorumlanması gerektiğine dikkat çekmektedir.⁹⁰ Yine, farklı sosyal gerçekliklerde aynı hukuk kavramlarının nasıl kullanıldığını incelerken, kavramların başka hukuk kültürlerine aktarılabilirliğiyle ilgili bağlamsal bir analiz ortaya koymaktadır.⁹¹

---

⁸⁶ Belirtmek gerekir ki Twining'in olgusalılığı öne çıkarması sadece küresel hukuk çalışmalarını değil; diğer konudaki çalışmalarını da etkilemiştir. Örneğin ispat hukukunun olgusalılığı, hukukbilimi olabildiğince sosyal gerçekliğe bakarak yorumlayan Twining için cezbedicidir. Keza yazara göre hukuki akıl yürütme ve yorum 'şeylerin' dünyada nasıl durduğuna ilişkin bir çıkarım yapma çabasıdır. Bu doğrultuda ispatın doğasına ilişkin bir akıl yürütme, hukuk kuralları ve ilkelerinin doğasına ilişkindir (Peter Tillers, "Introduction of William Twining," *Seton Hall Law Review* 38, no. 3 (2008), s. 876).

⁸⁷ Peer Zumbansen, "Why Global Law Is Transnational; Remarks on the Symposium around William Twining's Montesquieu Lecture," *Transnational Legal Theory* 4, no. 4 (2013), s. 466.

⁸⁸ Ansari, s. 664.

⁸⁹ Roger Cotterrell, *Hukukbilimin Politikası: Hukuk Felsefesine Eleştirel Bir Giriş*, Çev. Saim Üye, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018, s. 43. Bu doğrultuda Cotterrell'in "hukuk felsefesini bağlamsal olarak yorumlamak" şeklinde nitelendirdiği yaklaşım Twining'in çalışmalarına uzak görünmemektedir. Cotterrell'in karmaşık ve bütünlük bir mesele olarak gördüğü bu yaklaşım, teorileri "kendi başına ve kendi bağlamında" incelemeyi öngörür. (Cotterrell, s. 39-43).

⁹⁰ Maria Panezi, "Mapping the Territory: Contextual Jurisprudence, Legal Pluralism and WTO Law and Development: A Response to William Twining's Internal Critique Thesis from the Point of Transnational Jurisprudence," *Transnational Legal Theory* 4, no. 4 (2013), s. 575, s. 577.

⁹¹ Sol Picciotto, "Review Essay" *International Journal of Law in Context* 1, no. 4 (December 2005), s. 428.

Cotterrell'in belirttiği üzere “*hukuk ortamının hızla değişmekte olduğu bir bağlamda hukuk teorisinin görevlerinin statik kalamayacağı*” bir gerçektir.⁹² 21. yüzyılın koşullarında beliren ulusal ve ulus ötesi pek çok topluluk ağı ve bunların çeşitli düzenleme türleri, kavramsal ve kuramsal olarak analiz edilmeye ihtiyaç duymaktadır.⁹³ Bu ihtiyaç da kuşkusuz, söz konusu bağlamın bizzat kendisinin anlaşılmasını mümkün kılmak adına ortaya çıkmaktadır.⁹⁴ Twining'in ortaya koyduğu çalışmaların bu ihtiyaca bir cevap niteliği taşıdığı söylenebilir. Zira özellikle çokkültürel toplumlarda ve hukukun değişimini tetikleyen teknoloji çağında, Twining'in eleştiri konusu yaptığı devlet odaklı geleneksel hukuk anlayışının sarsılmaya başladığı ileri sürülmektedir. Her ne kadar Twining'in küresel hukuk yaklaşımı bu gelişmelere doğrudan bir cevap niteliği taşımasa da yazar, hukukçuları bakış açılarını genişletmeleri ve konfor alanlarından çıkmaları hususunda cesaretlendirmektedir.⁹⁵ Nihayetinde hukuka ilişkin genel bir teori ortaya koymanın amacı da bu tür meydan okumaları anlamlandırmak, eleştirilere yanıt bulmak, değişimi teşvik etmek ve bu yolda rehberlik etmektir.⁹⁶

---

⁹² Cotterrell, s. 403.

⁹³ Cotterrell, s. 403.

⁹⁴ Cotterrell, s. 403.

⁹⁵ Twining'in değişimi destekleyen bu girişimleri kimi yazarlarca “devrimci” bir hareket (Ansari, s. 668-669), kimi yazarlarca ise “ajan provokatör” rolünü üstlenmiş bir yenilikçi olarak yorumlanmaktadır (Zumbansen, 2015, s. 284).

⁹⁶ Twining, 2009, s. 445.

Kaynakça

- Fehmiye Ceren Akçabay, "Feminist Hukuk Metodolojisi: Hukuk Uygulaması, Feminizm ve Politika", *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde, Ed. G. Uygur/N. Özdemir, Ankara: Seçkin, 2022: 17-56.
- Sururi Aktaş, "Hukuk Kavramının Analizi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 67 (2) 2018: 227-252.
- Sas Ansari, "Globalisation and Legal Scholarship: William Twining's Call for Revolutionary Jurisprudence," *Transnational Legal Theory* 4, no. 4 (2013): 660-685.
- Manuel Atienza and Raymundo Gama, "An intellectual journey with William Twining: an interview", *Law's Ethical, Global and Theoretical Contexts, Essays in Honour of William Twining* içinde, Edited by U. Baxi, C. McCrudden and A. Paliwala, Cambridge: Cambridge University Press, 2015: 1-17.
- Roger Cotterrell, *Hukukbiliminin Politikası: Hukuk Felsefesine Eleştirel Bir Giriş*, Çev. Saim Üye, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018.
- Eveline T. Feteris, *Hukuki Argümantasyonun Temelleri*, Çev. Ertuğrul Uzun, İstanbul: Paradigma, 2010.
- DJ Galligan, "Concepts the Currency of Social Understanding of Law: A Review Essay on the Later Work of William Twining," *Oxford Journal of Legal Studies* 35, no. 2 (Summer 2015): 373-402.
- Furkan Kararmaz, Dilara Buket Tatar, "Dünyanın Hukuk Kuramı", *Hukuk Kuramı*, C. 3, S. 2, Mart-Nisan 2016: 20-42.
- "Standpoint theory", <https://www.britannica.com/topic/standpoint-theory>, (Erişim tarihi: 8.6.2022).
- "Travel well" [<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/travel-well>] (Erişim tarihi: 15.06.2022)].
- William Twining, "Have Concepts, Will Travel: Analytical Jurisprudence in a Global Context," *International Journal of Law in Context* 1, no. 1 (March 2005): 5-40.
- William Twining, "Human Rights: Southern Voices - Francis Deng, Abdullahi An-Na'im, Yash Ghai, Upendra Baxi," *Review of Constitutional Studies* 11, no. 2 (2006): 203-280.
- William Twining, *General Jurisprudence: Understanding Law from a Global Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- William Twining; David Miers, *How to Do Things with Rules*, New York: Cambridge University Press, 2010.

- William Twining, "Normative and Legal Pluralism: A Global Perspective", *Duke Journal of Comparative & International Law*, Vol 20, 2010: 473-517.
- William Twining, "Responding to Globalization," *Osgoode Hall Law Journal* 49, no. 2 (2011): 353-374.
- William Twining, *Jurist in Context: A Memoir*, New York: Cambridge University Press, 2019.
- Maria Panezi, "Mapping the Territory: Contextual Jurisprudence, Legal Pluralism and WTO Law and Development: A Response to William Twining's Internal Critique Thesis from the Point of Transnational Jurisprudence," *Transnational Legal Theory* 4, no. 4 (2013): 574-606.
- Dennis Patterson, "Twining's Complaint," *University of Miami International & Comparative Law Review* 15, no. 1 (2007): 61-68.
- Sol Picciotto, "Review Essay", *International Journal of Law in Context* 1, no. 4 (December 2005): 427-434.
- Walter Probert, "Twining on Legal Theory," *Law and Society Review* 21, no. 5 (1988): 849-852.
- Peter Tillers, "Introduction of William Twining," *Seton Hall Law Review* 38, no. 3 (2008): 871-878.
- Basil Ugochukwu, "From Reaction to Agency: A Subaltern Response to William Twining's Globalisation and Legal Scholarship," *Transnational Legal Theory* 4, no. 4 (2013): 549-565.
- Peer Zumbansen, "Why Global Law Is Transnational; Remarks on the Symposium around William Twining's Montesquieu Lecture" *Transnational Legal Theory* 4, no. 4 (2013): 463-475.
- Peer Zumbansen, "Theorizing as activity: transnational legal theory in context", *Law's Ethical, Global and Theoretical Contexts: Essays in Honour of William Twining* içinde, Cambridge: Cambridge University Press, 2015: 280-302.

